

Н.М. Перепелиця, науковий співробітник,
Київська дослідна станція ІОБ НААН

КАПІТАЛІЗАЦІЯ НОВОСТВОРЕНИХ СОРТІВ ТА ГІБРИДІВ ОВОЧЕВИХ І БАШТАННИХ РОСЛИН

Обґрунтовано необхідність капіталізації селекційних досягнень в галузі овочівництва і баштанництва. Проаналізовано існуючі методи визначення вартості об'єктів права інтелектуальної вартості, зокрема сортів і гібридів сільськогосподарських культур. Запропоновано методичні підходи до первісної оцінки новостворених сортів та гібридів овочевих і баштанних рослин, мінімально допустимої ціни реалізації селекційних інновацій та їх еквівалентної вартості.

Ключові слова: капіталізація, об'єкт права інтелектуальної власності, вартість, новостворені сорти, гібриди, овочеві і баштанні рослини.

Вступ. За умов ринкової економіки перед науковими установами аграрної сфери стоїть завдання не тільки швидше та якісніше створювати новітні проекти і технології, а і швидко втілювати їх у виробництво, у конкурентний продукт і виходити з ним на світові ринки.

Нові сорти та гібриди сільськогосподарських видів рослин, або біологічні інновації, є результатом селекційної діяльності науководослідних установ. Майнові та немайнові права інтелектуальної власності на них засвідчуються патентами і відповідною державною реєстрацією. Таким чином сорти й гібриди сільськогосподарських культур є об'єктами права інтелектуальної власності.

Для ефективного комерційного використання закінчених наукових розробок необхідна їх поступова трансформація у капітал, від використання якого автор чи власник отримає економічний ефект. Цій проблемі присвячено ряд праць С.А. Володіна, у яких він досить точно відмічає, що будь-яка наукова установа ставить собі за мету досягти максимальної комерціалізації своєї наукомісткої продукції, але для захисту прав авторів і оригінаторів розробок та отримання

© Перепелиця Н.М., 2010.

максимального прибутку від реалізації кінцевого товару перед виходом на наукомісткий ринок необхідно провести капіталізацію об'єктів науково-інноваційної продукції [1].

Капіталізація нововведень – це правова та фінансова експертиза науково-технічних розробок з метою їх перетворення в об'єкти права інтелектуальної та матеріальної власності оригінаторів і авторів цих розробок.

Задачі капіталізації полягають у тому, щоб на всіх стадіях науково-дослідного процесу виділяти, охороняти, оцінювати та супроводжувати об'єкти інтелектуальних прав; у процесі наступної комерціалізації одержувати винагороду за інтелектуальний внесок до створеної та реалізованої кінцевої продукції, з інтелектуальною складовою, яка виділена окремо при обліку та вартісній оцінці [1].

З позицій нашого дослідження, наукова розробка в ході інноваційного процесу перетворюється в проектну інновацію, яка на етапі капіталізації проходить правову експертизу та юридичне закріплення ексклюзивних прав авторів чи власників результатів наукових досліджень на їх застосування, реалізацію, розповсюдження та інші форми використання. Саме на цій стадії інновація набуває статусу об'єкта права інтелектуальної власності.

Наступним етапом трансформації наукової продукції у товар є комерціалізація інновації як об'єкта права інтелектуальної власності. Комерційне використання об'єктів інтелектуальної власності як товару потребує їх вартісної оцінки.

Оцінка вартості об'єктів інтелектуальної власності вважається найскладнішим і найсуперечливішим елементом економіки інтелектуального майна.

В Україні поки що немає офіційно визнаного методу розрахунку первісної вартості сорту як об'єкта інтелектуальної власності. Проте, якщо взяти до уваги, що в наукових установах сорти рослин створюються за державні кошти, використання яких пильно контролюють відповідні державні структури, наділені правом притягати до юридичної відповідальності керівників установ за укладення законодавчо не-нормованих угод, то відсутність офіційно визнаного методу вартісної оцінки сорту стала серйозною перешкодою для їх застосування у господарському обігу. Крім того, невизначеність з первісною оцінкою вартості сорту не дає змоги відобразити їх у бухгалтерському обліку, що утруднює притягнення до кримінальної відповідальності юридич-

них і фізичних осіб за несанкціоноване використання або привласнення результатів чужої інтелектуальної праці [2].

Така ситуація на ринку інтелектуальної власності сприяє потраплянню в господарський обіг некондиційного або фальсифікованого насіння під назвами відомих сортів, створених у державних селекційних установах, що, у свою чергу, дискредитує досягнення вітчизняної науки.

Таким чином, *метою* наших *досліджень* є визначення обґрунтованих методичних підходів щодо капіталізації новостворених сортів та гібридів овочевих і баштанних рослин, на основі яких можна розраховувати об'єктивну вартість селекційних досягнень.

Методика дослідження. Наказом Міністерства Фінансів України від 18.10.199 р. за № 242 затверджене Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Нематеріальні активи» 8, відповідно до якого у первісну вартість сорту необхідно включати прямі витрати на оплату праці, матеріальні витрати, інші витрати, безпосередньо пов'язані зі створенням кожного об'єкта та приведенням його до стану придатності для використання за призначенням. Однак згадане Положення на практиці майже не застосовується, оскільки нині діюча система бухгалтерського обліку в наукових установах не забезпечує необхідною інформацією щодо вказаних витрат за окремими напрямками селекційних досліджень. Тому визначити частку первісної вартості конкретного сорту рослин дуже складно.

Не мають застосування розроблені в НАН України та АТ “Укрірмаш” рекомендації з оцінки вартості інтелектуальної власності, які включають три підходи (витратний, ринковий і прибутковий), що ґрунтуються на 14-ти методах та 51-й робочій формулі для розрахунку вартості об'єктів інтелектуальної вартості [7], що пов'язано з труднощами у визначенні вихідної бази даних для розрахунків за більшістю з цих методів.

Складність і довготривалість процесу селекції сорту надзвичайно ускладнює застосування витратного підходу до оцінки його вартості. Ефективне використання витратного підходу можливе лише за наявності точних даних бухгалтерського обліку про обсяги витрат на здійснення селекційної діяльності. Тому підтримуємо думку М.О. Гончара та М.В. Мельниченко про те, що найбільш прийнятним для розрахунку вартості сортів рослин витратним підходом є метод відновної вартості [3], який ще називають методом вартості відтворення. Суть даного методу полягає в розрахунку вартості «як суми

витрат, необхідних для створення нової, точної копії об'єкта, що оцінюється, на основі сучасних цін на сировину, матеріали, комплектуючі вироби та інше» [4]. Застосування методу відновної вартості потребує наявності документів щодо дотримання при створенні оцінюваного сорту технології селекції з описом витрат, що здійснюються на кожному етапі у вигляді технологічної карти чи її аналогу.

Ринковий (експертний) підхід – передбачає використання ознак ринкової привабливості. Вартість сорту в цьому випадку може бути визначена шляхом застосування методу порівняльного аналізу продаж подібних сортів або шляхом експертної оцінки. Але ринковий підхід може застосовуватись лише за умов наявності інформації щодо продажу подібних за призначенням і корисністю об'єктів, достовірної інформації про ціни та умови угод із об'єктами-аналогами на відповідному сегменті ринку тощо.

В Україні ринок майнових прав на сорти знаходиться на етапі формування, тобто достатній обсяг інформації про укладення угод з приводу купівлі-продажу сортів рослин та передачі прав на їх використання відсутній, що фактично унеможливує застосування ринкового підходу до оцінки вартості сортів рослин.

Прибутковий (дохідний) підхід – визначення нинішньої вартості грошового потоку від реалізації майнових прав на сорт рослин, тобто прогнозування показників економічної ефективності (прибутку, рівень рентабельності тощо), які можуть бути досягнуті при введенні сорту в комерційний обіг. Дохідний підхід передбачає, що ніхто не буде вкладати свій капітал у придбання будь-якого нематеріального об'єкта, якщо такий самий дохід можна отримати іншим способом [5].

Методологія цього підходу базується на встановленні зв'язку між функціональними (фізичними, техніко-економічними) властивостями об'єкта інтелектуальної власності й майбутніми доходами від його використання. Основними методами, що реалізують дохідний підхід, є дисконтування й капіталізація [6].

Результати досліджень. Для капіталізації результатів науково-дослідної діяльності в овочівництві і баштанництві, зокрема в селекції, необхідно розрахувати собівартість новостворених сортів та гібридів для відкритого та захищеного ґрунту, проаналізувати окупність витрат, рівень доходності та прибутковості, вплив обсягів виробництва на ціну і прибутковість, рентабельність виробництва. У цьому випадку доцільно буде скористатися витратним підходом визначення вартості об'єктів права інтелектуальної вартості.

Для більш точного обрахування вартості одного сорту чи гібриду необхідно поетапно спланувати селекційний процес виведення одного умовного сорту (гібрида) з обґрунтуванням всіх необхідних витрат. На базі детального опису, складеного селекціонерами Київської дослідної станції, ми розробили технологічні карти для кожного етапу селекційного процесу та розрахували суми витрат, необхідні на селекцію овочевих і баштанних рослин. Кожен етап відповідає року селекції, але селекційний процес є безперервним, тому всі його етапи повторюються щороку.

Розраховуємо вартість сортів та гібридів овочевих і баштанних рослин селекції Київської дослідної станції ІОБ НААН із застосуванням методу відновної вартості витратного підходу за запропонованою нами формулою:

$$V_s = \sum V_t / m + V_m,$$

де V_s – вартість сорту – сума витрат, що необхідні для створення точної копії сорту, що оцінюється, на основі сучасних цін на сировину, матеріали та інше;

V_t – витрати на створення, доведення до стану готовності для господарського використання або реалізації сорту, що фінансуються з різних джерел у t -му році;

V_m – витрати на сортовипробування, правову охорону новоствореного сорту в розрахунковому періоді (оформлення заявок на патент, листування щодо заявки, сплата зборів за дії, пов'язані із здійсненням та захистом права на сорт тощо);

t – рік розрахункового періоду (t варіює від 1 до n); n – кількість років, що включаються у розрахунковий період;

m – кількість створених сортів певної культури в розрахунковому періоді.

У таблиці 1 наведено результати розрахунків. Таким чином ми встановили, що найдорожчим селекційним процесом є створення сортів двохрічних овочевих культур – капусти, буряка, моркви, цибулі тощо, через тривалість процесу селекції, що вдвічі більший, ніж для однорічних культур. Так собівартість створення сорту капусти білоголової складає 497643,50 грн., що майже вдвічі більше, ніж для помідорів.

Для порівняння використаємо прибутковий підхід і розрахуємо вартість новостворених сортів овочевих і баштанних рослин методом дисконтування чистих грошових потоків. Він базується на аналізі

грошових потоків за весь період володіння ОПВ. Співвідношення між поточною та майбутньою вартістю активу визначають за формулою [8]:

$$PV = \sum \frac{CF_j}{(1 + I)^t}$$

де: PV – поточна вартість оцінюваного об'єкта;
 CF_j – щорічні майбутні грошові потоки;
 I – коефіцієнт дисконтування;
 t – час.

Отже, поточна вартість нового сорту помідорів становить 576,7 тис. грн., капусти пізньої – 922,7 тис. грн., редиски – 307,6 тис. грн., часнику – 653,6 тис. грн. (табл. 2).

Порівняно з відновною вартістю цей показник є більшим у середньому у 2,2 раза. Це закономірно, тому що поточна вартість сорту враховує прибуток від його використання, а відновна вартість лише витрати на його створення.

Відсутність достатнього обсягу інформації та досвіду з питань купівлі-продажу сортів та гібридів овочевих і баштанних рослин, відсутність розвинутого наукомісткого ринку унеможливує реалізацію майнових прав продуцентом наукової продукції. Тому передача прав на використання сортів за ліцензійними угодами є основним стабільним джерелом ресурсного забезпечення інноваційної діяльності наукових установ. При передачі чи наданні прав на застосування інновацій за ліцензією на договірних засадах визначається розмір винагороди – роялті – для врахування законних інтересів наукової установи.

На думку окремих дослідників, найбільше підстав набути статусу офіційного має метод оцінки вартості сорту рослин, заснований на початковому визначенні річного рейтингу кожного об'єкта як числового показника оцінки вигоди, яка очікується від його використання, за умов ринкової (біржової) ціни на продукцію, одержану протягом року з одиниці обсягу використання [2].

Застосування показників роялті дає можливість досить швидко розрахувати потенційну окупність сорту. Для цього, на нашу думку, доцільно скористатися методом річного рейтингу інноваційного продукту [8]. У межах даного методу визначається первісна та справедлива вартість об'єктів права інтелектуальної власності (табл. 2).

Первісна вартість у запропонованому методі відображає потенціальну окупність сорту вартістю насіння в параметрах рейтингу за

весь термін дії охоронного документа і визначається на підставі реальних технологічних та економічних показників окупності:

$$P_v = R_r \times T,$$

де: P_v – первісна вартість сорту, грн.;

R_r – річний рейтинг сорту, грн./ рік, грн./ га;

T – строк чинності охоронного документа, років

Річний рейтинг сорту визначаємо за формулою:

$$R_r = O_r \times C_r,$$

де: R_r – річний рейтинг сорту, грн./ рік, грн./ га;

O_r – річний обсяг продукції при використанні сорту, т/рік, т/га;

C_r – біржова ціна продукції, грн/т.

Справедлива ціна сорту за методом річного рейтингу має характер винагороди за право на їх застосування і визначається при передачі чи наданні прав власності на договірних засадах тощо. У таких випадках ціна визначається первісною вартістю, за якою сорт оцінюється як нематеріальний актив. Очевидно, що величина справедливої вартості залежить від рейтингу сорту, обсягу й терміну його використання та узгодження відсотків винагороди (роялті).

$$C_v = R_r \times O_z \times T_p \times K,$$

де: C_v – справедлива вартість сорту, грн.;

R_r – річний рейтинг сорту, грн./ рік, грн./ га;

O_z – запланований (або прогнозований) обсяг використання сорту – земельна площа, га

T_p – запланований (або прогнозований) термін використання сорту або несанкціонований строк його застосування, років;

K – розмір відсотків роялті за право використання сорту.

Отже, потенційний дохід наукової установи (роялті), що передає за виключною ліцензією право користування сортом на площі 50 га ліцензіату, становить: для помідорів – 52,0 тис. грн. щорічно, капусти – 412,5 тис. грн., редиски – 70,0 тис. грн., часнику – 140,0 тис. грн.

Висновки. Стандартами бухгалтерського обліку рекомендується обліковувати нематеріальні активи (сорт) за первісною вартістю. З даних таблиці 2 бачимо, що цей показник, розрахований методом річного рейтингу, не відображає реальної вартості наукової розробки. У випадку з сортом помідорів він нижчий за вартість відтворення на 9%, а у часнику – вищий на 359 %. Тому, на нашу думку, показник первіс-

ної вартості, визначений методом річного рейтингу, не може бути застосований для обліку нематеріальних активів. Ми рекомендуємо розраховувати облікову вартість сортів та гібридів овочевих і баштанних рослин, як нематеріальних активів науково-дослідних установ, методом відновної вартості витратного підходу.

Крім того, на нашу думку, вартість закінчених наукових розробок, визначена за методом відновної вартості, дає можливість:

- аналізувати економічну ефективність інновацій;
- за результатами аналізу визначати пріоритетні напрямки досліджень;
- прогнозувати витрати на створення нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур;
- визначати обсяги необхідних інвестиційних ресурсів для здійснення інноваційної діяльності наукових установ.

Виникає питання способу повернення понесених витрат на селекцію. Тому слід провести розрахунок ціни на оригінальне насіння нових сортів та гібридів овочевих і баштанних рослин за отриманими результатами. Визначення щорічних сум, які мають відшкодовувати витрати на селекцію за період їх використання у виробництві ми рекомендуємо проводити з використанням методу розрахунку еквівалентного річного ануїтету чистої теперішньої вартості.

Бібліографія.

1. Володін С.А. Шляхи інноваційного розвитку системи НААН. - К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 140 с.

2. Захарчук О.В. Методи визначення вартості інтелектуальної власності на сорти рослин// Економіка АПК. – 2008. - № 11. – с. 72-78.

3. Гончар М.О., Мельниченко М.В. Оцінка вартості сортів рослин як об'єктів інтелектуальної власності// Вісник аграрної науки. – 2005. - № 3. – с. 62-66.

4. Методика оцінки вартості сорту як об'єкта інтелектуальної власності. Розміру сплати роялті та винагороди авторам сорту (концептуальні положення). – К.: ІАЕ НААН, 2002. – 15 с.

5. Бутнік-Сіверський О.В., Гавриленко О.П., Довгий С.О. та ін. Оцінка інтелектуальної власності. Бухгалтерський облік та оподаткування. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 1999. – 352 с.

6. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник (друге видання) / О.І.Волков, М.П.Денисенко, А.П. Гречан та ін.; під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: 2005. – 424 с.

7. Гонтар Д. Вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності // Пропозиція. - 2002. - № 8-9. – с. 106-107.

8. Методичні підходи до оцінки вартості і використання об'єктів права інтелектуальної вартості в наукових установах НААН, Київ, ІАЕ НААН, 2003 . – 31 с.

Н.М. Перепелица. Капитализация новосозданных сортов и гибридов овощных и бахчевых культур.

Резюме. Обоснована необходимость капитализации селекционных достижений в отрасли овощеводства и бахчеводства. Проанализированы существующие методики определения стоимости объектов права интеллектуальной стоимости, в частности сортов и гибридов сельскохозяйственных растений. Предложены методические подходы к первоначальной оценке вновь созданных сортов и гибридов овощных и бахчевых культур, определения минимально допустимой цены реализации селекционных инноваций и их эквивалентной стоимости.

N. Perepelitsa. Capitalization of new-created sorts and hybrids of vegetables and melons.

Summary. The necessity of capitalization of selection achievements in the field of vegetable and melon had growing. The existing methods of cost determination of objects of right for an intellectual cost have been analysed, in particular sorts and hybrids of agricultural plants. Methodical approaches to the primary estimation of newly created sorts and hybrids of vegetable and watermelon cultures are offered, determinations of minimum possible cost of selection innovations realization and their equivalent cost.

1. – Розрахунок вартості новостворених сортів та гібридів
овочевих і баштанних рослин.

Культура	Період створення, років (t)	Кількість фактично створених сортів, гібридів, (m)	Затрати на створення в поточному році, грн (V _i)	Затрати на правову охорону, грн (V _m)	Вартість сорту (гібриду), грн (V _s)
Відкритий ґрунт					
Помідори, сорт, гібрид	15	11	207903,56	1462	284966,85
Капуста, сорт	15	6	198472,60	1462	497643,50
Редиска, сорт, гібрид	5	1	31474,00	1462	190306,00
Часник, сорт	5	1	30195,17	1462	152437,85
Захищений ґрунт					
Помідори, гібрид F ₁	15	8	118926,37	1462	224448,94
Огірки, гібрид F ₁	5	1	47662,23	1462	287432,38
Дині, гібрид F ₁	5	1	34601,92	1462	174471,60

2. – Вартість новостворених сортів овощевих і баштанних рослин.

Культура	Вартість сорту, розрахована за методом, тис. грн.:			
	Віднової вартості	Річного рейтингу		Дисконтування чистих грошових потоків
		Первісна вартість	Справедлива вартість (за 1 рік використання)	
Помідор	285,0	260,0	52,0	576,7
Капуста	497,6	2062,5	412,5	922,7
Редиска	190,3	350,0	70,0	307,6
Часник	152,4	700,0	140,0	653,6